

Tarih: 16.05.2006

Bilgi Raporu

Sayı : 2006/148/108-2006/155/115-2006/159/119-2006/174/134

Konu : TCMB ve HAZİNE İLİŞKİSİ
TCMB ve HÜKÜMET İLİŞKİSİ
TCMB ve BANKALAR ARASI İLİŞKİSİ
TCMB ve ENFLASYON

Hazırlayan : Bilge AFŞAR

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar	2
1. TCMB VE HAZİNE İLİŞKİSİ	3
2. TCMB ve HÜKÜMET İLİŞKİSİ	6
3. TCMB ve BANKALAR ARASI İLİŞKİ	8
4. TCMB VE ENFLASYON	10
Kaynakça	13

KISALTMALAR

TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
EFT	: Elektronik Fon Transferi
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
A.g.k	: Adı Geçen Kaynak

I. TCMB VE HAZİNE İLİŞKİSİ

TCMB, devletin parasını bastığı için hazinenin kasası ve saymanı durumundadır. Bu durum, merkez bankası ve hazine arasındaki ilişkinin özellikle ekonomik hayat üzerinde oldukça etkili olmasına neden olmuştur. 1994 mali krizi sonrasında saymanlık görevinde çözüm arayışına gidilmiş ve 1-Ocak-1995'den sonra, bankanın hazineye vereceği kısa vadeli avansların her yıl cari yıl genel bütçe ödenekleri toplamının bir önceki mali yıl genel bütçe ödenekleri toplamını aşan tutarının %12'sini geçmemesi kararlaştırılmıştır. Bu oran, 1996 yılı için %10, 1997 yılı için %6, 1998 ve izleyen yıllar için %3 olarak gerçekleşmiştir. Böyle bir düzenlemeye gitmekte amaç, TCMB'nin parasal program veya politika oluştururken daha rahat ve bağımsız hareket edebilme şansına sahip olmasını sağlamaktır.¹ Fakat bu limitler hükümetin borçlanma ihtiyacı azalmadığı sürece bir şey ifade etmeyecektir. Uygulamada ise hazineye kısa vadeli avans hesabının bakiyesi olağanüstü haller dışında kullanılmamaktadır. Bu düzenleme merkez bankasının bağımsızlığı yolunda atılmış önemli adımlardan biridir.

Hazine, paranın istikrarının sağlanması ve ekonomik faaliyetlerin düzenlenmesi görevlerinin en önemli bölümünü merkez bankası ile kendi arasındaki geleneksel ilişkileri kurarken ve bunları uygularken yapmaktadır. Gerçekten de, hazinenin geleneksel fonksiyonlarından olan gelir ve giderlerin yer, zaman bakımından denkleştirilmesi merkez bankası aracılığı ile gerçekleşmektedir.

Türkiye'de hazine genellikle başka kaynaklardan elde edemediği gelirleri sağlamak için merkez bankasına başvurmaktadır. Örneğin bütçeler yıl sonunda açık verdiği vakit bu açık merkez bankası kaynakları ile kapatılmaktadır. Merkez bankasının emisyon artışı yolu ile sağladığı kaynakların bir bölümünün hazineye ayrılması olanağı vardır. Fakat ülkemizde bu yol kötüye kullanılmış ve hazineye kaynak aktarımında olağandışı davranışlarda bulunulmuştur. Bunu önleyebilmek için hazinenin kesin olarak yararlanabileceği kaynak miktarı ile, gelir ve giderlerinin zaman bakımından denkleştirilmesi için gerekli kredi miktarının ayrı ayrı saptanması gerekmiştir.²

Ülkemiz ekonomisinde, merkez bankası kaynakları kamu finansmanında kullanılmakta ve bunların geri dönmemesi sonucunda da emisyon artmakta bu da enflasyonist bir sonuç doğurmaktadır. Böyle durumlarda merkez bankasının etkili uygulamalar yapamamasının nedeni; merkez bankası sermayesinin %51'inin hazineye ait olmasıdır.

Ülkemizde ekonomik hayata etkisi kaçınılmaz olan hazinenin görevleri şu şekilde sıralanabilir:

- “Hazine, para ve kredi hareketleri ile devletin iç ve dış borç işlemlerini yapmak,

¹ Utku Utkulu, **Nasıl Bir Para Sistemi**, İMKB Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1998, s.155

² Ziya Kayla, “Merkez Bankası İşlemleri”, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, No:149, Şubat 1981, s. 111

- Bankalar ve sermaye piyasasına ilişkin politikaları hazırlamak, uygulamasını yakından takip etmek ve gerekli denetimleri yapmak,
- Fonların para politikası ve bütçe uygulamaları ile koordinasyonunu sağlayarak kaynakların kullanımındaki etkinliği arttırmak bu hedeflere ulaşmak için gerekli önlemleri almak,
- Kambiyo politikaları hazırlamak, uygulamasını izlemek ve denetlemek,
- Yabancı ülkelerden, bu ülkelerdeki kuru ve kuruluşlar ile mali piyasalardan borç ve hibe alma ve yabancı ülkelere veya bunların kamu kurum ve kuruluşlarına borç ve hibe vermek,
- Yatırımlara ve ihracata yönelik kredilerle ilgili esasları belirlemek ve ilgili kuruluşlara iletmek ve uygulamasını takip etmektir”.

Hazinenin bu görevlerinden başka merkez bankası ile mali ve ekonomik müşavirlik, haznedarlık gibi ilişkileri de mevcuttur. Merkez bankası; hükümetin mali ve ekonomik konularda danışmanlığını yapar, hazine adına devletin dış borçlarını izler ve bunların geri ödemelerini yapar, ayrıca bütün hazine işlemlerini, yurt içi ve yurt dışı bütün para nakil ve havale işlemlerini ücretsiz olarak gerçekleştirmektedir.

Hazine ve merkez bankası avans ilişkileri kanuni olarak merkez bankası lehine sınırlandırılmıştır. Bu sınırlama hazine ve merkez bankası arasında 30.07.1997 tarihinde imzalanan protokol çerçevesinde olmuştur. Bu protokole göre;³

- “TCMB’nin 1998 yılından itibaren etkin bir parasal program uygulamasını sağlamak amacıyla hazinenin, hazine kısa vadeli avansı da dahil olmak üzere her türlü parasal ilişkisini programı bozmayacak şekilde ve TCMB’yi önceden bilgilendirerek gerçekleştirmesi,
- Bu tür bir yaklaşımın 1997 yılının geri kalan kısmında da uygulanması ve TCMB’nin, programının uygulanmasında kısa vadeli faiz oranlarını belirlemede yetkili olması,
- TCMB’nin kamu kurum ve kuruluşlarına açacağı kredilerin, programı bozmayacak şekilde ve hazinenin bilgisi dahilinde açılması,
- TCMB’nin para programını hazinenin katılımı ile hazırlaması ve programın yıl başında her iki kurumu da bağlayacak şekilde uygulanmaya başlayarak program gelişmelerinden kamuoyunun aylık olarak bilgilendirilmesi,
- Enflasyonun düşürülmesi ve düşürülmesi ile ilgili olarak ek parasal ve finansal önlemlerin hükümete önerilmesi,

³ www.makalem.com

- Hazine Müsteşarı ve TCMB Başkanının her hafta Çarşamba günü son haftada oluşan gelişmeleri değerlendirmek üzere toplantıları ve gerekli görülen hallerde bu toplantıların bir haftalık süreye bağlı kalınmadan da yapılabilmesi,
- Bu toplantılarda hazine ve TCMB tarafından alınan kararların gerek görüldüğünde kamuoyuna duyurularak her iki kurumun şeffaflığı geliştirmek yönünde çaba göstermeleri karara bağlanmıştır”.

Protokoldeki karar ve uygulamalarla, 1998 yılı başına gelindiğinde Hazine-Merkez Bankası ilişkilerinde enflasyon hedeflemesi politikalarına uygun kurumsal altyapı oluşturulmuş ve kamuoyu bu konuda bilgilendirilmiştir. Bu protokolün etkin uygulanması ile enflasyonist beklentilerin kırılması sağlanmıştır. Fakat bu protokol şunu da gözler önüne sermektedir ki Türkiye’de merkez bankası özerkliği çok azdır ve ancak hükümetin yönlendirmesiyle hazine ile protokol yapılabilen ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde merkez bankalarının bağımsızlığı az olduğu için merkez bankaları hazinenin bir parçası gibi hareket etmektedirler.⁴

Yukarıdaki protokolün olumlu bir yönü, bankaca hazırlanmış olmasıdır. Böylece para politikasının temel sorumlu organının hangi kurum olduğu netlik kazanmıştır. Uygulamada daha bağımsız bir banka için bu önemli bir adımdır. Programın sadece bankayı değil hazineyi de bağlaması olumlu bir diğer noktadır. Bağımsızlığı artırıcı bir diğer madde; kısa vadeli faiz oranlarının TCMB tarafından belirlenmesidir ve buradaki önemli nokta, bankanın faizleri bağımsız olarak tespit edebilecek olmasıdır. Çünkü faizlerin merkez bankasınca tespit edildiği ülkelerde bankanın bağımsızlığı yükselmektedir. Türkiye’de merkez bankası kamu sektörü açıklarının kapatılmasında önemli bir kaynak olmuştur. Bu doğrultuda, kredilerin önemli bir kısmı kamuya gitmiş ve banka bankaların bankası olmak yerine kamunun bankası haline gelmiştir.

TCMB’nin hazineye destek olmaya çalışması sadece kısa vadeli avans sağlaması yolu ile olmamakta bunun dışında asıl finansman kaynağı iç borçlanma olarak ortaya çıkmaktadır. TCMB piyasalarda hazinenin borçlanmasını kolaylaştırmak ve uygun ortamı hazırlamak yolu ile koordinasyonu sağlamalıdır.

TCMB’nin hazine ile bağımlı tamamen koparmadan, ancak kendi bilanço büyüklüklerini de dikkate alarak tekrar bir düzenlemeye gitmesi zorunludur. Bu noktada hazinenin de borçlanma ihtiyacının azaltılması, bu mümkün olamıyorsa daha uygun yöntem ve vadelerle borçlanarak TCMB’nin üzerindeki yükü azaltmaya çalışması gerekmektedir.⁵

⁴ Erol İyibozkurt, **Güncel Ekonomik Sorunlarımız – Küreselleşme ve Ekonomimiz**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 4. Baskı, 1997, s. 89

⁵ Aylin Özey, “1997 TCMB Parasal Program Uygulamaları”, **Hazine Dergisi** , Sayı: 7, Ankara, 1997, s. 99

II. TCMB ve HÜKÜMET İLİŞKİSİ

Daha önceki raporlarımızda da belirttiğimiz gibi merkez bankacılığının doğuşu 19.yüzyılda gerçekleştirmiştir. 19.yüzyılda bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler doktrini hakim olduğu için devletin ve hükümetin ekonomideki rolü azalmış ve merkez bankaları daha bağımsız olmuştur. Fakat zamanla yaşanan ekonomik krizler hükümet müdahalesini gerekli kılmıştır. Bu ekonomik krizler sonrasında ise hükümet müdahalesi nedeni ile ortaya çıkan hiper enflasyon, merkez bankası bağımsızlığının gerekliliğini bir kez daha ortaya koymuştur. Ekonomik hayatta ortaya çıkan olumsuzlukların hükümetin merkez bankasına olan müdahalesinden kaynaklandığı düşünülmüştür. Hükümetlerin parasal politika ile daha yakından ilgilenmesi merkez bankalarının devletleştirilmesi sonucunu açığa çıkarmıştır. Zira merkez bankalarının hükümet baskılarına daha az duyarlı olduğu ülkelerde enflasyon oranının daha düşük olduğu ve diğer ekonomik göstergelerin olumlu olduğu gözlenmiştir.

Ülkemizde merkez bankasının hükümet ile olan ilişkilerini ölçmek amacıyla iki kriter geliştirilmiştir. İlk kritere göre, TCMB yönetim kurulunda hükümet temsilcisi olup olmadığıdır ki bizim bankamızın yönetim kurulunda hükümet temsilcisi yoktur. İkinci kriter ise; bağımsız bir merkez bankasının, hükümetin para politikasını dikkate almaması gerektiğidir. Fakat, TCMB Kanunu'nun 4.maddesine göre, banka hükümetin izlediği para politikasını dikkate almalıdır.⁶ Bu madde böylece merkez bankasının bağımsızlığını sınırlamış olmaktadır. Yine ilgili kanuna göre, hükümet ile olan ilişkilerinde anlaşmazlık ortaya çıkması durumunda TCMB'nin durumunu güçlendirecek herhangi bir yasal düzenleme mevcut değildir.⁷

TCMB'nin hükümet ile olan ilişkileri, bankanın, hükümetin mali ve ekonomik istişare organı olmasıyla başlar. Merkez bankası para ve kredi politikasını uygulama ve kontrol sorumluluğunu taşıyan bir kuruluş olarak gerekli tedbirlerin süratle alınabilmesini sağlayabilecek bir mevkiye ve ekonomik, mali hususlar hakkında hükümete doğru bilgi verebilecek durumdadır.⁸

Merkez bankasının öncelikli amacı; fiyat istikrarını sağlamak ve korumaktır. Buna göre; bankanın, hükümetin hedeflediği büyüme ve istihdamı artırma gibi diğer ekonomi politikası amaçlarını desteklemesi sadece fiyat istikrarı amacına ters düşmüyor ise mümkün

⁶ Hakan Kum, Hayriye Atik, "Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası' nın Bağımsızlığı: Avrupa Birliği Ülkeleri ile Bir Karşılaştırma", www.iibf.erciyes.edu.tr

⁷ A.g.k.

⁸ İbrahim Kurt ve diğerleri, **T.C. Merkez Bankası Kanunu Şerhi ve Yabancı Mevzuat ve Uygulama**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, No: 79, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1997, s.207-208

olmalıdır. Fakat uygulamada ciddi çatışmalar yaşanabilmektedir. Gerçekten de, 1211 sayılı yasanın 4.maddesine göre TCMB, bağımsız olarak hareket ederek fiyat istikrarını sağlamakla yükümlüdür. Ancak, yasanın yine aynı maddesinin bir diğer bendine göre, hazine TCMB' ye ekonomik gelişmeye yardımcı olma görevi de yüklenmiştir. Merkez bankasının bir yandan hükümetin büyüme politikasına finansal destek verirken, diğer yandan da fiyat istikrarı amacına ulaşabilmesi güçtür. Öte yandan bankaya ek ekonomi politikası hedefleri verilmesi sadece hedefler arasında etkin bir eşgüdümün sağlanma şansını zayıflatmakla kalmayıp, olası bir başarısızlık durumunda bankanın kredibilitesini de olumsuz yönde etkileyecektir. Kısacası bankanın, hükümetin ekonomi politikalarına verdiği destek, temel görevi olan fiyat istikrarını sağlama hedefi ile çatışamaz, onun üstüne çıkamaz ve öncelik taşıyamaz. (Bundesbank örneğindeki gibi).⁹

Sonuç olarak, TCMB'nin uygulamada yasada görüldüğü kadar bağımsız olmadığını söyleyebiliriz. Yasadaki boşlukların doldurulmasında hükümetler gücünü kullanmakta bu da TCMB'nin bağımsızlığını, saygınlığını ve kredibilitesini zedelemektedir.

⁹ Utkulu ve diğerleri, a.g.k., s. 156

III. TCMB ve BANKALAR ARASI İLİŞKİ

Merkez bankasının bankaları ilgilendiren alanlarda üstlendiği görevler, 1211 Sayılı Kanunun 4.maddesinin d,f,j fıkralarında şöyle sıralanmıştır: ¹⁰

- “Bankaların kredi verme işlerinin kanunda belirtilen esas ve sınırlar içinde yürütülmesi,
- Mevduat vade ve türleri ile mevduatta vade müddetlerinin ve bunların yürürlük zamanlarının tayin edilmesi,
- TMSF’nin idare ve temsil edilmesi”.
- Merkez Bankası Kanunu’nun 40.maddesi ile bankanın “Para ve Kredi Konusunda Görev ve Yetkileri” belirtilmiştir. Bu belirtilen görevlerden bankaları yakından ilgilendiren maddeler:
- “4.madde esaslarını göz önünde bulundurmak suretiyle, ekonomik amaç ve hedeflerinin sağlanmasına yardımcı olacak şekilde kredilerin hacim, nitelik, mahiyet ve temin şartlarının düzenlenmesi ve genel likidite ihtiyacının karşılanması,
- Bankaların taahhütlerine karşı bulunduracakları umumi dispoñibilitenin nitelik ve oranının gerektiğinde tespit edilmesi,
- Olağanüstü mevduat çekiliş hallerinin neler olduğunun ve bu hallerde karşılık iade esaslarının belirlenmesi,
- Munzam karşılıklarının ve dispoñibilitenin tesisinde yapılacak aksamalar nedeni ile bankalara uygulanacak ceza faizinin nispet ve esaslarının tespiti”.

Ayrıca, merkez bankası gerek kendi kanunu ve gerekse bankalar kanunu ile sahip olduğu yetkileri sonucu, ekonominin icaplarına ve gelişmesine uygun olarak alınan kararların uygulama biçimi ve uygulamadaki yanlışları tespit ile gerekli önlemlerin bizzat veya hükümetçe alınmasını temin için bankaları denetleme yetkisine de sahiptir.

¹⁰ DPT, **Finans Kurumları Özel İhtisas Komisyonu Özet Raporu ve Merkez Bankacılığı Alt Komisyon Raporu**, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayını, No: DPT: 2451-ÖİK: 507, Ankara, 1996, s. 41

Merkez Bankası Kanunu'nda yer almayan fakat merkez bankasının bankalara yardımcı olmak için yerine getirdiği bazı işlemler de vardır. Örneğin, merkez bankası bankalar arası ödeme ve hesaplaşma işlemlerine takas odaları vasıtası ile düzenleme getirmiştir, EFT sistemlerinin işleyişleri merkez bankasınca yürütölmektedir. EFT Türkiye'de bankalar birliğinin öncölüğü ile kurulmuş bir sistem olup, işlemlerin yürütölme sorumluluğu merkez bankası tarafından yüklenilmiştir. Ayrıca bankalar arası para piyasasının (Interbank) işleyiş de 2-Nisan-1986 tarihinden bu yana merkez bankası tarafından yürütölmektedir. Burada merkez bankası arz ve talepleri karşılaştırma ve kontratı bağlama görevini üstlenmiştir.

IV. TCMB VE ENFLASYON

Enflasyon deyince akla ilk gelen günlük hayatta bol miktarda kullandığımız mal ve hizmetlerin fiyatlarının artmasıdır. Ancak mal ve hizmetlerin fiyatları zaman içinde artabilir ya da azalabilir. Enflasyon sadece belli bir malın veya hizmetin fiyatının tek başına artması değil fiyatların genel düzeyinin sürekli olarak bir artış göstermesidir.¹¹ Yani sadece bazı malların fiyatlarının sürekli artması ya da tüm malların fiyatlarının bir sefer artması enflasyon değildir. Yüksek enflasyon paranın alım gücünü azaltır ve aynı zamanda fiyat değişimlerini anlamayı zorlaştırır. Enflasyonun düşmesi, fiyatların düşmesi, insanların alım gücünün artması, gelirlerinin yükselmesi demek değildir. Enflasyonun düşmesi; fiyatların daha az artması, insanların alım güçlerinin daha az azalması ve neticesinde de istikrar ve refah demektir.

Kamuoyunda enflasyona dair beklentiler enflasyon oranını etkilemektedir. Eğer beklentiler enflasyonun artmayacağı yönünde olursa enflasyon artışı devam etmez. Bunun aksine toplumdaki enflasyonist beklentiler kırılmaz ise enflasyon artmaya devam eder. Çünkü; enflasyonun artacağı bekleniyorsa, çalışanlar alım güçlerinin azalmaması için ücretlerinin artmasını talep ederler, bu da firmaların maliyetlerinin artmasına yol açar. Bu maliyet artışları da tüketicilere daha yüksek fiyatlar olarak yansıtılırsa enflasyon buna bağlı olarak daha da artar. Benzer şekilde, ekonomideki sözleşmelerin enflasyonun artacağı beklentisine göre düzenlenmesi ve geçmişteki yüksek enflasyonun devam edeceği beklentisi de enflasyonun kendi kendini besleyerek yükselmesine sebep olur.

Yüksek enflasyon nedeniyle bireylerin ve firmaların fiyat algılamalarının bulanıklaştığı bir ortamda her şeyin fiyatı sürekli arttığı için neyin ucuz neyin pahalı olduğunu anlamak zorlaşır. Nispi fiyat değişimleri kolay ayırt edilemez ve sağlıklı karar alınmaz. Enflasyonist ortam, bireylerin ve firmaların geleceğe ilişkin endişelerini artırır ve uzun vadeli karar alınmasına engel olur. Uzun vadeli karar ve yatırımların olmaması da istihdamı ve ülke kalkınmasını olumsuz etkiler. Kronik enflasyon yatırımcının gelecekte çok geçmişe bakmasına neden olur.

Ülkemizde de yaklaşık otuz yıldan beri devam eden kronik enflasyonun meydana getirdiği ekonomik istikrarsızlık; büyüme performansının düşmesine, gelir dağılımının bozulmasına, refah seviyesinin düşmesine ve her alanda istikrarsızlığa sebep olmuştur. Diğer taraftan toplumun yaşam kalitesini de olumsuz etkilemektedir. Bugün Türkiye'nin önündeki birinci ekonomik sorun enflasyondur. Ülkemizin son otuz yılda fiyat istikrarının sağlandığı bir dönem olmamıştır. Dolayısıyla toplumdaki tüm kesimlerin, fiyat istikrarının kendilerine ne şekilde ve ne oranda bir fayda sağlayacağı, yaşam standartlarını ne ölçüde yükselteceği konusunda herhangi bir tecrübeleri yoktur. Ülkemizde enflasyonun ortadan kalkmasıyla birlikte bireyler ve firmalar kararlarını daha sağlıklı alabilirler. Böylece işgücü piyasası daha

¹¹ www.tcmb.gov.tr

düzgün işleyecektir. Bu olumlu etki dış piyasada da kendini gösterecektir. Böylece, uzun vadeli yabancı sermayenin üretken alanlara girişi hızlanacak ve uluslar arası piyasalarda rekabet gücümüz artacaktır.

Enflasyonun yüksek düzeylere ulaştığı ülkelerde enflasyonu düşürmeye yönelik politikalar gelir dağılımını etkilediği gibi maliyetli de olmaktadır. Para politikası oluşturulurken ve uygulanırken merkez bankasının bağımsızlığının başarıyı artırdığı son yıllarda sık sık vurgulanmaya başlanmıştır. Merkez bankasının amacı fiyat istikrarını sağlamak ise hedef ve yaklaşımını uzun vadeli bir bakış açısı çerçevesinde kamuoyuna açıkça duyurabilmesinin, para politikasının başarısını artırdığı öne sürülmektedir.¹²

Yapılan araştırmalar, sanayileşmiş ülkelerde merkez bankasının yasal bağımsızlığı ile enflasyon arasında negatif bir ilişki, fakat gelişmekte olan ülkelerde, enflasyon ile merkez bankalarının yasal bağımsızlığı arasında bir ilişki olmadığını ortaya çıkarmıştır. Merkez bankası bağımsızlığıyla birlikte parasal disiplinin enflasyonun seviyesini ve değişkenliğini azaltabileceğini, daha az bütçe açıkları olan ülkelerde enflasyon oranının daha düşük olduğu gözlemlenmiştir. 54 gelişmiş ve az gelişmiş ülke içinde 10 ila 20 yıllık dönemleri kapsayan ampirik bir çalışmada, mali piyasaları gelişmemiş ve merkez bankaları bağımsız olmayan ülkelerde bütçe açıklarının enflasyona neden olduğu gözlemlenmiştir.

Merkez bankasının politik baskıdan uzak olduğu sürece daha dengeli ve daha düşük seviyede enflasyon sağlayacağı yönünde yaygın bir kanı bulunmaktadır. 12 OECD ülkesi üzerinde yapılan çalışmalar sonucunda, ekonomik bağımsızlıkla enflasyon arasında bir ilişkinin olmadığı ama politik bağımsızlıkla enflasyon arasında güçlü bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Ekonomik bağımsızlıkla enflasyon arasında negatif ilişki söz konusudur.

Ekonomilerde fiilen uygulanan politika, hükümet ile merkez bankası arasındaki uzlaşmanın bir sonucu olduğundan daha bağımsız bir merkez bankası fiili politika üzerinde daha güçlü bir etkiye sahip olacaktır; böylece enflasyon daha düşük gerçekleşecektir. Ayrıca hükümete karşı belirli bir bağımsızlık düzeyinde, fiyat istikrarına yönelik güçlü bir yasal yetkilendirmenin daha düşük enflasyon oranlarına yol açması beklenmektedir. Eğer daha düşük yasal bağımsızlık daha yüksek oranlı enflasyona neden oluyorsa, yasal bağımsızlık düşük bir enflasyon için ne gerekli ne de yeterli bir koşuldur. Örneğin Arjantin, Peru gibi yüksek enflasyon oranına sahip ülkeler, yasal bağımsızlık sıralamasında ortalamanın üzerinde yer almaktadır. Öte yandan, çok düşük enflasyonlu bazıları ise (Belçika, Japonya, Fas gibi) merkez bankası yasal bağımsızlığı en az olan ülkeler arasındadır.

TCMB, 72 ülke arasında 26., 51 gelişmekte olan ülke arasında ise 5.sıradadır. Çalışmalar, banka başkanının değişme sıklığının gelişmekte olan ülkeler açısından asıl belirleyici olduğunu göstermektedir. Örneğin, yasal bağımsızlık sıralamasında 5.sırada olan

¹² Almıla Karasoy ve diğerleri, “Enflasyonun Doğrudan Hedeflenmesi Politikası ve Bazı Ülke Deneyimleri”, **TCMB Tartışma Tebliği**, No: 9801, Mart 1998, www.tcmb.gov.tr

TCMB, enflasyona dayalı genel bağımsızlık endeksi sıralamasında aynı ülke grubu içinde, TCMB Başkanı'nın yüksek değişim oranının etkisiyle 40.sıraya inmiştir.

Merkez bankası bağımsızlığı ile enflasyon arasındaki negatif ilişkiyi temel makro ekonomi bilgilerimizden yola çıkarak şu şekilde açıklayabiliriz; para arzının artış hızı ile enflasyon doğru orantılıdır. O zaman enflasyonu kontrol altında tutmanın yolu para arzını kontrol altında tutmaktan geçer. Para arzının artış hızının kontrolü, para politikası yolu ile merkez bankalarının elindedir. Örneğin, merkez bankası enflasyonu hiç hesaba katmadan hazine veya diğer kamu kesimlerine limitsiz kredi verirse ve siyasi iktidarlar kamu kesimi açıklarını bu krediler vasıtasıyla karşılamaya kalkıştırlarsa bu durumda kur, faiz ve enflasyon oranlarının gerektirdiği para talebinin çok üstünde bir para piyasaya arz edilmiş olur. Yani merkez bankası karşılıksız para basmış olur, arzı talebin üstüne çıkan paranın değeri düşer ve enflasyon artış gösterir. Dolayısıyla enflasyonu kontrol edebilmek için, para arzının kontrolünü sağlayan merkez bankasının siyasi iktidarların baskısından bağımsız olması gerekmektedir ve TCMB'ye 25.04.2001 tarihli ve 4651 sayılı kanun ile bağımsızlık kazandırılmak istenmesinin nedeni de budur. Aslında merkez bankasının bağımsızlığı ile enflasyon arasındaki ilişki gelişmekte olan ülkelerde anlamsız olmaktadır. Çünkü; enflasyon sorununun gelişmekte olan ülkelerde merkez bankasının bağımsızlığından çok yapısal nedenlerle ilgilidir. Bağımsız bir merkez bankasının enflasyon üzerindeki etkisi sadece bir dereceye kadardır. Merkez bankasının bağımsızlığı ancak enflasyon oranının yükselmesine karşı alınacak önlemlerin daha kolay uygulanmasını sağlamaktadır. Çünkü; yüksek enflasyon yaşayan ülke deneyimleri göstermiştir ki enflasyonun bir kere yükselmesine izin verilmesi durumunda merkez bankasına yetki ve sorumluluk devriyle bu sorunun çözülmeye çalışılması pek olanaklı değildir. Yani; merkez bankası bağımsızlığı hükümetin ekonomi politikaları ile desteklendiği zaman enflasyon oranları üzerinde etkili olabilmektedir.

Sonuç olarak söylenebilir ki; gelişmiş ülkelerde merkez bankası bağımsızlığı ile enflasyon arasında bir ilişkiden söz edilebilirken, gelişmekte olan ülkelerde bu ilişkinin düzeyi daha düşüktür. Fakat, gelişmekte olan ülkelerde merkez bankası guvernörünün değişme sıklığı ile enflasyon oranı arasında pozitif bir ilişki söz konusudur. Enflasyonla mücadelede merkez bankası bağımsızlığının tek başına yeterli olmadığı açıktır, hükümetin ekonomi politikalarının enflasyonla mücadele doğrultusunda oluşturulması ve para politikalarının merkez bankası aracılığıyla uyum içinde uygulanması gerekmektedir. Ayrıca son zamanlarda yaşanan tecrübeler, en düşük ve en istikrarlı enflasyon oranının merkez bankaları siyasetten uzak olan ve bankaya sadece fiyat istikrarını sağlama görevi veren ülkelerde gerçekleştiğini açığa çıkarmıştır.

Kaynakça

- UTKULU Utku, **Nasıl Bir Para Sistemi**, İMKB Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1998
- KAYLA Ziya, “Merkez Bankası İşlemleri”, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, No: 149, Şubat 1981
- İYİBOZKURT Erol, Güncel Ekonomik Sorunlarımız – Küreselleşme ve Ekonomimiz, Ezgi Kitabevi, Bursa, 4. Baskı, 1997
- ÖZEY Aylin, “1997 TCMB Parasal Program Uygulamaları”, **Hazine Dergisi** , Sayı: 7, Ankara, 1997
- KUM Hakan, ATİK Hayriye, “Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası’ nın Bağımsızlığı: Avrupa Birliği Ülkeleri ile Bir Karşılaştırma”, www.iibf.erciyes.edu.tr
- KURT İbrahim ve diğerleri, **T.C. Merkez Bankası Kanunu Şerhi ve Yabancı Mevzuat ve Uygulama**, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, No: 79, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1997
- DPT, **Finans Kurumları Özel İhtisas Komisyonu Özet Raporu ve Merkez Bankacılığı Alt Komisyon Raporu**, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayını, No: DPT: 2451-ÖİK: 507, Ankara, 1996
- www.tcmb.gov.tr
- KARASOY Almıla ve diğerleri, “Enflasyonun Doğrudan Hedeflenmesi Politikası ve Bazı Ülke Deneyimleri”, **TCMB Tartışma Tebliği**, No: 9801, Mart 1998, www.tcmb.gov.tr
- www.makalem.com